

Masterscriptie 2019

Taalaanbod en taalvaardigheid in mishandelende gezinnen

Universiteit Leiden

Naam:
Studentnummer:
Specialisatie:

Stephanie A. Boxelaar
1451685
Forensische Gezinspedagogiek

Datum:

16 juni 2019

Eerste beoordelaar:
Tweede beoordelaar:

A.A. Slappendel MSc
Prof.dr. L.R.A. Alink

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie ter afronding van mijn master Forensische Gezinspedagogiek aan de Universiteit Leiden, Faculteit Sociale Wetenschappen. Gedurende het afstudeertraject heb ik mij beziggehouden met het onderwerp taalontwikkeling en kindermishandeling. Meer specifiek onderzocht ik of kindermishandeling van invloed is op het verband tussen taalaanbod van ouders en de taalontwikkeling van kinderen.

Dit afstudeertraject heb ik als positief en leerzaam ervaren. Graag wil ik hier een aantal personen voor bedanken. Allereerst wil ik mijn afstudeerbegeleiders Mariëlle Prevoo, tegenwoordig werkzaam aan de Universiteit Maastricht, en Anneloes Slappendel bedanken voor hun bijdrage aan dit afstudeeronderzoek. Ook wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor de geboden steun tijdens alle fasen van mijn masteropleiding. Ten slotte wil ik alle docenten van de Universiteit Leiden bedanken die mij tijdens hoorcolleges geïnspireerd hebben mij in te zetten, in welke rol dan ook, voor kinderen in een verscheidenheid aan lastige, ongunstige situaties.

Ik wens u veel plezier met het lezen van deze scriptie!

Stephanie Boxelaar

Velserbroek, 3 mei 2019

Inhoudsopgave

Abstract	3
Inleiding	4
<i>Vormen van kindermishandeling</i>	4
<i>Gevolgen van kindermishandeling</i>	4
<i>Kindermishandeling en taalvaardigheid</i>	5
<i>Het belang van taalaanbod voor de taalontwikkeling</i>	6
<i>Gevolgen van een taalachterstand</i>	7
<i>Het huidige onderzoek</i>	8
Methode	10
<i>Onderzoeksgroep</i>	10
<i>Procedure</i>	10
<i>Meetinstrumenten</i>	11
<i>Data-analyse</i>	12
Resultaten	14
<i>Data-inspectie</i>	14
<i>Taalaanbod en taalvaardigheid</i>	14
<i>Productieve en receptieve taalvaardigheid</i>	15
<i>De invloed van kindermishandeling</i>	16
Discussie	17
Literatuur	19

Abstract

In the Netherlands an estimated number of 127.000 children are maltreated each year. Experiencing or having experienced maltreatment has many short and long-term consequences. One of those consequences has to do with language development. This study aims to investigate whether the presence of maltreatment influences the relationship between the language input from parents and the language development of the child. The sample consisted of maltreated and non-maltreated infants with their parent. The maltreated infants were obtained from the Child Protective Service. The non-maltreated through the Temporary Assistance to Needy Families program. The families had similar demographic characteristics. A total of 123 toddlers and their parents were observed in a language free play session at three time points. With help from computerized language analysis software and the Bayley scales of infant development II scores were computed for language input and language development. The results did not support the expectation that there is a relationship between language input and language development. Neither was a moderation effect of maltreatment found. On the basis of these results it can be concluded that maltreatment does not influence the relationship between the language input from parents and the language development of the child. Further research will be needed to examine whether there are other child - or environmental factors influencing the language development of maltreated children.

Inleiding

Van elke duizend kinderen worden er in Nederland naar schatting 26 tot 37 kinderen mishandeld (Alink et al., 2018). In 2017 waren dit in totaal tussen de 90.000 en 127.000 kinderen. Ondanks een vergrote alertheid van professionals op signalen van kindermishandeling is het aantal mishandelde kinderen niet afgenomen in de periode van 2005 tot 2010 (Alink et al., 2011). “Meer beleidsmatige en preventieve aandacht voor kindermishandeling heeft wel geleid tot een toename in het aantal meldingen, maar nog niet tot een merkbare daling in het feitelijke aantal slachtoffers” (Alink et al., 2011, p. 9-10). Ook in de periode van 2010 tot 2017 heeft er geen daling in het aantal slachtoffers plaatsgevonden (Alink et al., 2018). Onder kindermishandeling wordt in de Jeugdwet (Wet Jw) het volgende verstaan:

Elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel. (Art. 1.1 Wet Jw)

Vormen van kindermishandeling

Kindermishandeling wordt over het algemeen onderverdeeld in vijf vormen (Euser, 2013). De vormen zullen zowel in het Engels als in het Nederlands benoemd worden. De eerste vorm is physical abuse/lichamelijke mishandeling. De tweede vorm is emotional abuse/psychische of emotionele mishandeling. De derde vorm is physical neglect/lichamelijke verwaarlozing. De vierde vorm is emotional neglect/psychische of emotionele verwaarlozing, en de vijfde en laatste vorm is sexual abuse/seksueel misbruik (Euser, 2013). De eerdergenoemde 119.000 kinderen hebben allemaal minstens één van deze vormen van kindermishandeling meegemaakt. In het Nederlands is te zien dat de overkoepelende term, namelijk kindermishandeling, overeenkomt met de benaming van de eerste twee vormen, namelijk lichamelijke mishandeling en psychische of emotionele mishandeling. Wanneer in het vervolg gebruik wordt gemaakt van de term mishandeling of kindermishandeling worden alle typen kindermishandeling samen bedoeld, tenzij er een bepaalde vorm van mishandeling gespecificeerd wordt.

Gevolgen van kindermishandeling

Over de negatieve gevolgen van kindermishandeling is al veel bekend. Zo kan kindermishandeling leiden tot emotionele- en gedragsproblemen, variërend van angststoornissen en depressies tot regel overtredend gedrag en agressie, bij zowel jongens als meisjes van verschillende afkomst (Vachon, Krueger, Rogosch, & Cicchetti, 2015). Ook een slechtere mentale- en fysieke gezondheid, in de vorm van de eerdergenoemde depressie en angststoornis of obesitas, komt vaker voor bij volwassenen die in hun kindertijd kindermishandeling hebben meegemaakt dan bij volwassenen die dit niet hebben meegemaakt (Herrenkohl, Hong, Klika, Herrenkohl, & Russo, 2013; Nemeroff, 2004;

Danese & Tan, 2014). Deze psychische gevolgen van meegemaakte kindermishandeling, bleken mogelijk verklaard te kunnen worden door neurobiologische veranderingen gedurende de ontwikkeling van het brein, zoals onder andere een verzwakte ontwikkeling van breinstructuren als de neocortex, hippocampus en amygdala (Teicher et al., 2003). Zelfs vroegtijdig sterven, tot zo'n twintig jaar eerder dan gemiddeld, bleek gerelateerd te zijn aan het hebben meegemaakt van een Adverse Childhood Experience (ACE), waar kindermishandeling onder valt (Brown et al., 2009). Uit onderzoek is ook gebleken dat kinderen die vroeger mishandeld zijn, op een leeftijd van 50 jaar een grotere kans hadden op een lagere sociaal-economische status (SES) dan kinderen die vroeger niet mishandeld zijn (Pereira, Li, & Power, 2017). Mishandeling, verwaarlozing en seksueel misbruik bleken gerelateerd te zijn aan een hoger risico op een lagere SES. Het risico op een lagere SES op volwassen leeftijd was het grootst wanneer een persoon in zijn/haar kindertijd meerdere vormen van kindermishandeling had meegemaakt (Pereira, Li, & Power, 2017). Tevens zijn er in het verleden effecten gevonden van kindermishandeling op de taalvaardigheid van het kind. Het huidige onderzoek zal zich richten op deze effecten. Daarom zal hieronder op dit effect dieper in worden gegaan.

Kindermishandeling en taalvaardigheid

De taalvaardigheid kan worden opgesplitst in receptieve en productieve taalvaardigheid. Bij receptieve taalvaardigheid gaat het om het vermogen te lezen en te luisteren. Bij productieve taalvaardigheid gaat het om het zelf produceren van taal in de vorm van schrijven en spreken. Mishandelde kinderen hebben consistent slechtere taalvaardigheden op het gebied van receptieve woordenschat, productief taalgebruik en receptief taalgebruik dan niet-mishandelde kinderen (Lum, Powell, Timms, & Snow, 2015; Culp et al., 1991). Op drie tests voor taalbegrip, die allemaal een ander gebied van taalbegrip testen, scoorde een groep met ernstige verwaarlozing het laagst, gevolgd door een fysiek mishandelde groep en vervolgens een groep met matige verwaarlozing (Fox, Long & Langlois, 1988). De drie groepen scoorden allemaal significant lager dan een niet-mishandelde controlegroep. In een onderzoek van Culp et al. zijn ook drie groepen onderling met elkaar vergeleken, namelijk een groep met verwaarlozing, een groep met fysieke mishandeling en een niet-mishandelde groep. Verwaarlozing was, ten opzichte van fysieke mishandeling en een niet-mishandelde controlegroep, het sterkst gecorreleerd aan zowel productieve (spreken en schrijven) als receptieve (luisteren en lezen) taalachterstand en taalachterstand in zijn geheel (Culp et al., 1991). Het verband tussen verwaarlozing en productieve taalachterstand was daarbij ietwat sterker ($p < 0,02$) dan het verband tussen verwaarlozing en receptieve taalachterstand ($p < 0,01$). Of dit verschil significant was is in dit onderzoek niet onderzocht. Dat er onderscheid is in de gevolgen voor productieve en receptieve taalvaardigheden kan verklaard worden door de functies van verschillende gebieden van het brein. Broca's hersengebied in de frontale kwab is betrokken bij de productie van gesproken taal en dus productieve taal, terwijl Wernicke's gebied in de temporale kwab betrokken is bij het decoderen van taal en dus receptieve taal (Blakemore & Frith, 2005). De gyrus angularis in de pariëtale kwab heeft vele functies waaronder de

verbinding tussen gesproken en gelezen taal, oftewel de verbinding tussen productieve en receptieve taal en verminderde ontwikkeling van dit hersengebied kan dus mogelijk leiden tot een taalachterstand op zowel productief als receptief gebied (Blakemore & Frith, 2005). Kindermishandeling beïnvloedt de hersengebieden die zich op dat moment aan het ontwikkelen zijn (Glaser, 2014). Daarnaast brengt kindermishandeling neurobiologische stress, zoals een veranderde hormoonhuishouding, met zich mee, waardoor de ontwikkeling van de hersenen verder beïnvloed wordt (Glaser, 2014). Wanneer mishandeling plaatsvindt in de periode dat de hierboven genoemde hersengebieden zich ontwikkelen is het mogelijk dat de ontwikkeling van deze gebieden niet hetzelfde verloopt als bij kinderen die niet mishandeld worden gedurende deze periode.

Door de matige taalvaardigheden zijn ook de sociale vaardigheden van verwaarloosde en fysiek mishandelde kinderen vaak minder ontwikkeld (Lum, Powell, & Snow, 2018, p. 71). Sociale vaardigheden bestaan uit een verzameling van vaardigheden en gedragingen die positieve sociale interacties bevorderen. Taalvaardigheden spelen hierin een cruciale rol, waardoor het ontbreken van taalvaardigheden van grote invloed is op de sociale vaardigheden (Lum, Powell, & Snow, 2018, p. 66).

Het belang van taalaanbod voor de taalontwikkeling

Aangezien er in het verleden meerdere effecten van kindermishandeling op taalvaardigheid zijn gevonden is het interessant om te onderzoeken welke rol het taalaanbod van de ouder hierin speelt. Om taal te ontwikkelen moet aan bepaalde voorwaarden worden voldaan (Hoff-Ginsberg & Shatz, 1982). Een communicatieve partner om van te leren is een voorwaarde om taal te ontwikkelen. Spraak die wordt gehoord in andermans gesprekken of op tv is geen voldoende hulpmiddel voor het ontwikkelen van volwassen taal (Hoff-Ginsberg & Shatz, 1982). In een omgeving met gebrek aan sociale taaluitwisseling tussen ouder en kind is de taalvaardigheid vaak minder gevorderd (Culp et al., 1991; Roberts & Kaiser, 2011). Verwaarloosde kinderen horen hun ouders vaak wel onderling of aan de telefoon praten, maar direct mondeling contact met hun ouders ontbreekt of is beperkt, waardoor bij deze kinderen een gebrek aan sociale taaluitwisseling ontstaat (Culp et al., 1991). Dit kan wellicht verklaren waarom de groep verwaarloosde kinderen de grootste taalachterstand heeft en waarom verwaarloosde kinderen niet alleen een taalachterstand oplopen, maar ook problemen ondervinden in hun sociale vaardigheden.

Volgens de behavioristische benadering van Skinner leren kinderen gesproken taal door middel van een proces genaamd conditioneren (Hauser-Cram, Nugent, Thies, & Travers, 2014). Peuters beginnen de taal te leren door de taal van hun ouders te imiteren. De ouders schenken aandacht en uiten blijdschap wanneer het kind uitingen correct gebruikt (Hauser-Cram et al., 2014). Dit teken van goedkeuring door de ouders zorgt ervoor dat het kind deze uitingen onthoudt en incorrecte uitingen vergeet. Door het proces van trial and error leert het kind de taal van zijn leefomgeving (Hauser-Cram et al., 2014). Naast de behavioristische benadering, begint de interactionele benadering de laatste jaren

te domineren (Hauser-Cram et al., 2014). Deze benadering omvat verschillende theoretische perspectieven. Ieder van deze perspectieven gaat ervan uit dat taal zich ontwikkelt vanuit taalgebruik in sociale settingen (Fitch, Hauser, & Chomsky, 2005; Kuhl, 2004; Tomasello, 2006). Aanhangers van de interactionele benadering stellen dat taalontwikkeling zowel een biologische als sociale ontwikkeling is (Hauser-Cram et al., 2014). Dat houdt in dat er een biologische basis voor taalontwikkeling is, maar dat kinderen taalstructuren alleen goed leren door taal te gebruiken in hun sociale interactie met anderen (Tomasello, 2006). Kinderen zijn gemotiveerd om taal te leren vanuit hun wens te kunnen communiceren met anderen (Hauser-Cram et al., 2014).

Uit bovenstaande theoretische benaderingen blijkt dat kinderen taal leren van sociale interactie met voornamelijk hun ouders door het proces van trial and error. Het is van belang dat de ouders dan correcte taal gebruiken, zodat de kinderen de taal ook correct imiteren en zo leren. Uit onderzoek bleek echter in 1988 dat een groep niet-mishandelende moeders meer grammaticaal complete zinnen en indirecte opdrachten gebruikten tegen hun kind dan verwaarlozende moeders deden (Christopoulos, Bonvillian, & Crittenden, 1988). Op het gebied van complex taalgebruik gebruikten de moeders uit de controlegroep en de fysieke mishandelingsgroep complexere taal dan moeders uit de verwaarlozingsgroep. Op het gebied van de inhoud van de taal bleken de moeders uit de controlegroep en verwaarlozingsgroep vaker acceptatietaal (positief taalgebruik betreffende het kind) dan afwijzingstaal (negatief taalgebruik betreffende het kind) te gebruiken dan de moeders uit de fysieke mishandelingsgroep. Het taalaanbod van ouders is dus belangrijk voor de taalvaardigheid van het kind. Om een kind zo goed mogelijk te ondersteunen in zijn taalontwikkeling is het bieden van een goed taalaanbod dus van belang, waarbij goed taalaanbod bestaat uit veel sociale taaluitwisseling, het gebruik van complex taalgebruik en het uiten van acceptatietaal. In het huidige onderzoek wordt het verband tussen taalaanbod en taalvaardigheid onderzocht en wordt onderzocht of het verband verschilt tussen een groep met kindermishandeling en een groep zonder kindermishandeling.

Gevolgen van een taalachterstand

De taalachterstand die mishandelde kinderen kunnen oplopen kan allerlei gevolgen met zich meebrengen. Uit onderzoek is gebleken dat een taalachterstand bij mishandelde en niet-mishandelde kinderen ten eerste kan leiden tot externaliserende problemen, waaronder agressie (Wang, Aarø, & Ystrom, 2018; Keestra, Post, & Goorhuis-Brouwer, 2010). Mogelijk gebruiken de kinderen agressie om iets duidelijk te maken, omdat ze zich minder goed kunnen uiten met behulp van taal. Het op agressieve wijze uiten van hun gevoel speelt ook een rol in de beperkte sociale vaardigheden die mishandelde kinderen vaak hebben (Lum, Powell, & Snow, 2018). Volgens moeders lieten kinderen met taalproblemen ook vaker internaliserende problemen zien dan hun leeftijdsgenoten (Keestra et al., 2010). Naast de internaliserende en externaliserende problemen werden ook problemen in intellectueel functioneren gevonden. Een groep kinderen met taalproblemen scoorde significant lager op alle

onderdelen van de Wechsler Intelligence Scale for Children-III (WISC-III) in vergelijking met een groep kinderen zonder taalproblemen (Lundervold, Posserud, Sørensen, & Gillberg, 2008). Ten slotte werd een verband gevonden tussen taalproblemen en werkeloosheid, laag inkomen en slechte gezondheid op volwassen leeftijd en tussen taalproblemen en tienermoederschap (Parsons, Schoon, Rush, & Law, 2011). Aangezien een taalachterstand vergaande gevolgen kan hebben, is het waardevol om te onderzoeken welke factoren van invloed zijn op het oplopen van een taalachterstand. Het huidige onderzoek draagt hieraan bij.

Het huidige onderzoek

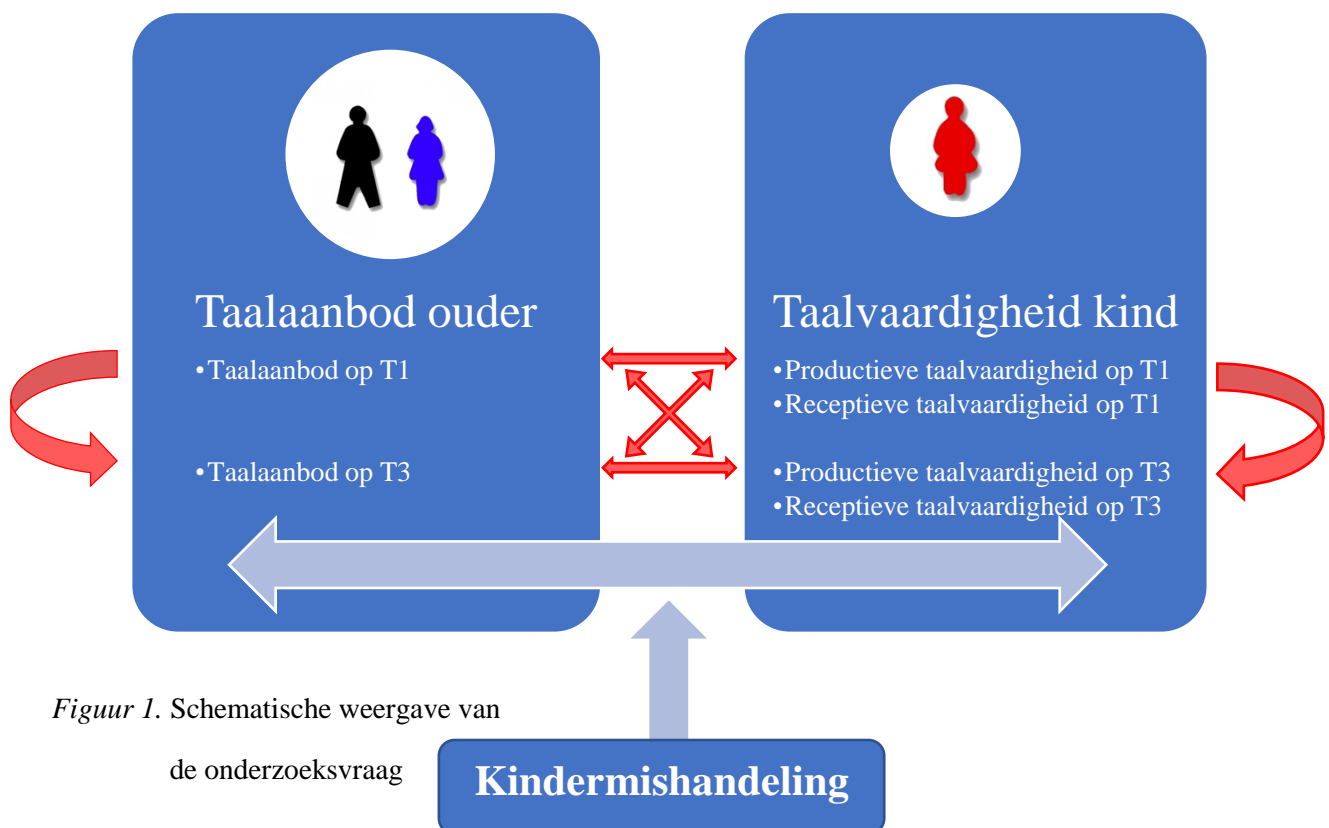
Er is al aardig wat onderzoek gedaan naar kindermishandeling en taalontwikkeling. Echter is veel onderzoek verouderd of worden er geen directe verbanden getoetst. Er wordt vaak achteraf gekeken naar verschillen tussen groep die in het verleden wel of geen mishandeling hebben meegemaakt en niet op het moment dat de mishandeling plaatsvindt. In het huidige onderzoek wordt juist wel onderzoek gedaan naar directe verbanden; er wordt onderzocht of het taalaanbod van ouders in mishandelende en niet-mishandelende gezinnen gecorreleerd is aan de taalvaardigheid van kinderen. Onderzoek naar de invloed die kindermishandeling heeft op het verband tussen taalaanbod en taalvaardigheid is belangrijk, vanwege de eerder benoemde verre gaande gevolgen van een taalachterstand. Wanneer blijkt dat het taalaanbod meer van belang is voor de taalvaardigheid in mishandelende gezinnen dan in niet-mishandelende gezinnen, zal hulp aan mishandelde kinderen onder andere gericht moeten gaan worden op het bevorderen van het taalaanbod. Het huidige onderzoek is gericht op het bevestigen dan wel ontkrachten van een bestaande invloed van kindermishandeling op het verband tussen taalaanbod en taalvaardigheid. De onderzoeksvraag van het huidige onderzoek is de volgende:

Modereert mishandeling het verband tussen het taalaanbod van ouders en de receptieve en productieve taalvaardigheden van kinderen? Dit wordt schematisch weergegeven in figuur 1. Het verband tussen het taalaanbod van de ouder en de taalvaardigheid van het kind wordt in beide richtingen getoetst. Dit houdt in dat met behulp van een longitudinaal design onderzocht wordt of een verminderd taalaanbod van ouders leidt tot een verminderde taalvaardigheid van het kind, maar ook of een verminderde taalvaardigheid van het kind ervoor zorgt dat een ouder minder taalaanbod gaat geven. Er wordt getoetst of er zowel binnen een meetmoment als tussen meetmomenten een verband gevonden wordt.

Op basis van eerder onderzoek zal er naar verwachting een verband gevonden worden tussen taalaanbod van de ouder en taalvaardigheid van het kind. Hierbij zal er naar verwachting een verschil te zien zijn tussen de invloed van taalaanbod op de productieve taalvaardigheid en de invloed van taalaanbod op de receptieve taalvaardigheid vanwege de verschillende hersengebieden die hierbij een rol spelen en eerder onderzoek dat hierin een verschil vond (Lum, Powell, Timms, & Snow, 2015; Culp

et al., 1991). Naar verwachting wordt er een groter effect gevonden bij de invloed van taalaanbod op de productieve taalvaardigheid.

Dat kindermishandeling van invloed is op de taalvaardigheid van kinderen is bekend (Lum, Powell, Timms, & Snow, 2015; Culp et al., 1991; Fox, Long & Langlois, 1988). Dat taalaanbod van ouders van invloed is op de taalvaardigheid van kinderen is ook reeds veelvuldig onderzocht (Hoff-Ginsberg & Shatz, 1982; Culp et al., 1991; Roberts & Kaiser, 2011). Het huidige onderzoek toetst of er sprake is van een moderatie-effect van kindermishandeling op het verband tussen taalaanbod en taalvaardigheid. Dit moderatie-effect is niet eerder getoetst, waardoor nog niet bekend is of deze moderatie er is en hoe sterk deze is. Mogelijk hebben mishandelde kinderen meer baat bij een goed taalaanbod dan niet-mishandelde kinderen.

Figuur 1. Schematische weergave van de onderzoeksvraag

Methode

Het huidige onderzoek maakt gebruik van data uit een eerder onderzoek. Dit onderzoek, met als titel “Fostering secure attachment in infants in maltreating families through preventive interventions” (Cicchetti, Rogosch, & Toth, 2006, p. 623), vond plaats in Amerika en richtte zich op gehechtheid. Een resultaat dat in dit onderzoek naar voren kwam, was dat moeders in de mishandelingsgroep vaker rapporteerden zelf te zijn mishandeld of verwaarloosd in hun jeugd dan moeders in de niet-mishandelingsgroep (Cicchetti, Rogosch, & Toth, 2006, p. 623). Ook bleek dat kinderen die mishandeld zijn vaker gedesorganiseerd gehecht zijn dan niet-mishandelde kinderen. Tevens bleken de interventies die in het onderzoek getoetst werden succesvol te zijn in het bevorderen van een veilige gehechtheid; tijdens de follow-up was er voor de interventiegroepen een toename in veilige gehechtheid, terwijl die er voor de controlegroepen niet was.

Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit een groep van 137 peuters met hun moeder uit gezinnen waar mishandeling heeft plaatsgevonden (♂ 60 ♀ 77) en een groep van 52 peuters met hun moeder uit gezinnen waar geen mishandeling heeft plaatsgevonden (♂ 28 ♀ 24). Van de eerste groep kregen 53 peuters en hun ouders infant-parent psychotherapy (IPP), 49 peuters en hun ouders kregen psychoeducational parenting intervention (PPI) en 35 peuters en hun ouders vormden de controlegroep met mishandeling, waarbij zij slechts de hulp kregen die zij voorafgaand aan het onderzoek reeds kregen. De groep van 52 niet-mishandelde peuters vormde de controlegroep zonder mishandeling. De peuters waren ten tijde van het eerste meetmoment gemiddeld 13,31 maanden oud ($SD = 0,81$). De moeders waren op dat moment 18 tot 41 jaar ($M = 26,87$ en $SD = 5,88$). Vanwege enkele missende waarden bestond de uiteindelijke onderzoeksgroep uit 123 peuters met hun moeder.

Procedure

Om participanten te werven werd er contact gezocht met het Department of Human Services (DHS). Een medewerker van het DHS werkte mee aan het onderzoek als wervingscontactpersoon. Die persoon had toegang tot het systeem van de Child Protective Service (CPS), waarin meldingen van kindermishandeling vermeld worden. Met behulp van CPS kon de wervingscontactpersoon bepalen of er in een gezin kindermishandeling plaatsvindt/-vond. De wervingscontactpersoon zocht contact met gezinnen van mishandelde peuters of met gezinnen van peuters die met hun biologische ouder in een mishandelend gezin woonden. Kinderen in de pleegzorg werden uitgezonderd. De wervingscontactpersoon gaf de moeders uitleg over het project. Moeders die geïnteresseerd waren tekenden een vrijgaveformulier, waarmee ze de contactpersoon toestemming gaven hun naam te delen met de projectmedewerkers. Tijdens het eerste contact met de projectmedewerkers vulde de moeder een toestemmingsverklaring in voor de deelname van henzelf en deelname van hun kind. Ze tekenden ook een vrijgaveformulier waarmee ze de projectmedewerkers toestemming gaven het DHS-dossier in te

zien met betrekking tot de gegevens van het gezin in de CPS (meldingen van kindermishandeling). De groep participanten zonder mishandeling werden geworven via het Temporary Assistance to Needy Families (TANF) programma om zo een bij benadering perfecte vergelijkingsgroep te hebben. De gevonden gezinnen hadden dezelfde demografische kenmerken als de mishandelende gezinnen, zo waren het in beide groepen gezinnen met een laag inkomen. Ook waren er geen verschillen in etniciteit, burgerlijke staat en de leeftijd waarop de moeder haar kind kreeg. De wervingscontactpersoon van het DHS screende de gezinnen op het niet voorkomen van mishandeling.

Tijdens het onderzoek vond een Language Free Play (LFP) sessie plaats, waarbij interactie tussen moeder en kind plaatsvond in een speelruimte van het laboratorium. Een verscheidenheid aan leeftijdsadequaat speelgoed lag in het midden van de ruimte. De moeders werden geïnstrueerd met hun kind te spelen, zoals ze dat thuis ook zouden doen. De interactie is vervolgens gefilmd vanachter een eenrichtingsspiegel. De LFP-sessie duurde tijdens T1 15 minuten en tijdens T3 25 minuten. De ouders kregen een score voor hun taalaanbod voor zowel T1 (leeftijd kind: 12 maanden) als T3 (leeftijd kind: 26 maanden). Om de scores te kunnen vergelijken werd van beide sessies 15 minuten getranscribeerd. Van T3 waren dit de eerste 15 minuten van de LFP-sessie. De kinderen kregen voor beide sessies een score voor taalvaardigheid. De ouders kregen voor beide sessies een score voor het taalaanbod.

Meetinstrumenten

Taalaanbod van de ouder. Als maat voor de kwaliteit van het taalaanbod van de ouders wordt het aantal verschillende gebruikte woorden tijdens de LFP-sessie gebruikt. Met behulp van *Computerized Language Analysis software (CLAN)* zijn getranscribeerde LFP-sessies geanalyseerd, zodat scores voor het taalaanbod toegekend konden worden aan de ouders. Het aantal verschillende gebruikte woorden vormde de score voor het taalaanbod.

Taalvaardigheid van het kind. Voor de beoordeling van de taalvaardigheid van het kind is gebruik gemaakt van de language facet van de Bayley Scales of Infant Development 2nd edition (BSID-II). Met behulp van de BSID-II kan uitgebreid onderzoek verricht worden naar het huidige ontwikkelingsniveau van peuters en kinderen in de leeftijd van 1 tot 42 maanden (Nellis & Gridley, 1994). De score voor taalvaardigheid van het kind wordt onderverdeeld in een score voor productieve taalvaardigheid en een score voor receptieve taalvaardigheid. De score wordt bepaald door het aantal behaalde ontwikkelpunten op het gebied van taal van de BSID-II. In de BSID-II zijn er ontwikkelpunten op het gebied van taal gekoppeld aan een bijbehorende leeftijd in maanden. Naarmate het kind ouder wordt zou het meer van deze ontwikkelpunten moeten bereiken. Hoeveel ontwikkelpunten een kind bereikt heeft, zegt iets over het niveau van de taalvaardigheid van het kind. Een voorbeeld van een ontwikkelpunt van de receptieve taalvaardigheid is: *discriminates book, cube and key* behorende bij een leeftijd van 19 maanden. Een voorbeeld van een ontwikkelpunt van de productieve taalvaardigheid is: *names one object* behorende bij een leeftijd van 14 maanden.

Data-analyse

Om te onderzoeken of er een verband is tussen het taalaanbod van ouders en de taalvaardigheid van kinderen wordt gebruik gemaakt van de Pearson's correlatieanalyse. Er wordt getoetst binnen een meetmoment en tussen meetmomenten. Er wordt daarom een correlatie berekend voor het verband tussen taalaanbod T1 en taalvaardigheid T1, tussen taalaanbod T1 en taalvaardigheid T3, tussen taalaanbod T3 en taalvaardigheid T3 en tussen taalvaardigheid T1 en taalaanbod T3. Ter controle van de betrouwbaarheid van de meting wordt er ook een correlatie berekend tussen taalaanbod T1 en taalaanbod T3 en tussen taalvaardigheid T1 en taalvaardigheid T3.

Om te onderzoeken of er een verschil is tussen het verband tussen taalaanbod en productieve taalvaardigheid en het verband tussen taalaanbod en receptieve taalvaardigheid wordt er voor beide soorten taalvaardigheid een correlatiecoëfficiënt berekend. Vervolgens worden de twee correlatiecoëfficiënten met elkaar vergeleken om te kunnen bepalen welk soort taalvaardigheid het sterkste verband heeft met taalaanbod van ouders. Dit wordt gedaan door de correlatiecoëfficiënten om te zetten in het percentage verklaarde variantie en de daarbij behorende kracht van het verband met elkaar te vergelijken aan de hand van onderstaande tabel. Om te controleren of de correlatiecoëfficiënten significant van elkaar verschillen wordt gebruik gemaakt van de Steiger's Z-test. Om deze test te gebruiken wordt ook de correlatie tussen productieve- en receptieve taalvaardigheid berekend.

Tabel 1. *Interpretatie correlatiecoëfficiënten*

R (correlatiecoëfficiënt)	R²	Verklaarde variantie	Kracht verband
< 0,3	< 0,1	< 10 %	Zeer zwak
0,3 – 0,5	0,1 – 0,25	10 – 25 %	Zwak
0,5 – 0,7	0,25 – 0,50	25 – 50 %	Matig
0,7 – 0,85	0,50 – 0,75	50 – 75 %	Sterk
0,85 – 0,95	0,75 – 0,90	75 – 90 %	Zeer sterk
> 0,95	> 0,90	> 90 %	Uitzonderlijk sterk

Om te onderzoeken of kindermishandeling van invloed is op het verband tussen het taalaanbod van ouders en de taalvaardigheid van het kind zal een moderatieanalyse uitgevoerd worden. Dit wordt gedaan met behulp van een multiële regressieanalyse. Ook in deze analyse worden zowel longitudinale als cross-sectionele verbanden onderzocht. Er worden analyses gedaan met taalaanbod op T1, taalaanbod op T3, taalvaardigheid op T1 en taalvaardigheid op T3. Hierbij worden de twee scores voor taalvaardigheid gebruikt als de afhankelijke variabele en de twee scores voor taalaanbod worden

gezamenlijk met kindermishandeling gebruikt als de onafhankelijke variabelen, waarbij kindermishandeling de moderatievariabele is. De variabele kindermishandeling is een dichotome categorische variabele, waardoor er voor deze variabele geen dummycoding nodig is om multicollineariteit te voorkomen en de variabele direct gebruikt kan worden in de multipele regressie. Van zowel variabelen voor taalaanbod (OT1 en OT3) als de variabele kindermishandeling wordt een nieuwe gecentreerde variabele gemaakt om multicollineariteit te voorkomen. Vervolgens wordt er een interactievariabele gemaakt met de gecentreerde variabelen van de scores van taalaanbod en de variabele kindermishandeling. Met de nieuw gecreëerde variabelen worden vervolgens de multipele regressieanalyses uitgevoerd.

Resultaten

Data-inspectie

Bij de data-inspectie is de normaliteit van de verdelingen beoordeeld. Daarnaast zijn de uitbijters en missende waarden onderzocht. Om de normaliteit te beoordelen is gebruik gemaakt van de gestandaardiseerde scheefheid en kurtosis en de Kolmogorov-Smirnov test. De variabelen voor het taalaanbod van de ouders bleken een normaalverdeling voldoende te benaderen. Bij de variabelen voor de taalvaardigheid van het kind bleek er sprake te zijn van een scheve verdeling. De taalvaardigheid van het kind bleek op T1 rechtsscheef en op T3 linksscheef. Uit de Q-Q-plots en histogrammen kan echter opgemaakt worden dat de variabelen een normaalverdeling voldoende benaderen. Uit de Missing Value Analysis (MVA) kan opgemaakt worden dat er zich geen patroon bevindt in de missende waarden; de missende waarden zijn at random. Om ervoor te zorgen dat de steekproefgrootte voor iedere analyse hetzelfde is, is besloten de analyses te verrichten met participanten die op geen van de variabelen missende waarden hebben. Dit waren in totaal 123 participanten. Met behulp van boxplots zijn de uitbijters beoordeeld. De variabele taalvaardigheid van het kind op T3 bevatte drie uitbijters die zich meer dan twee keer de standaarddeviatie van het gemiddelde bevonden. Wel bevonden de waarden zich binnen de grens van driemaal de standaarddeviatie van het gemiddelde. Ook waren deze uitbijters realistische waarden, waardoor besloten is deze waarden te behouden.

Taalaanbod en taalvaardigheid

Met behulp van een Pearsons correlatietoets is onderzocht of er een verband is tussen het taalaanbod van ouders en de taalvaardigheid van het kind. Het taalaanbod van ouders op T1 bleek sterk te correleren met het taalaanbod van ouders op T3 ($r(121) = 0,46, p < ,01$). De taalvaardigheid van het kind op T1 bleek te correleren met de taalvaardigheid van het kind op T3 ($r(121) = 0,20, p = ,024$). Zoals te zien is in Tabel 2 bleek het taalaanbod van ouders, zowel longitudinaal als cross-sectioneel, niet significant te correleren met de taalvaardigheid van het kind. Bij het taalaanbod van ouders op T1 en de taalvaardigheid van het kind op T3 is er wel sprake van een trend ($r(121) = 0,15, p = ,092$).

Tabel 2. *Correlaties tussen het taalaanbod van ouders en de taalvaardigheid van het kind*

	Taalaanbod T1		Taalaanbod T3	
	Pearson Correlatie	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlatie	Sig. (2-tailed)
Taalvaardigheid T1	-0,01	,909	0,04	,640
Taalvaardigheid T3	0,15	,092	-0,02	,835

Productieve en receptieve taalvaardigheid

Met behulp van een Pearsons correlatietoets is tevens onderzocht of er een verschil is in het verband tussen taalaanbod en productieve taalvaardigheid en het verband tussen taalaanbod en receptieve taalvaardigheid. Het taalaanbod van ouders op T1 bleek niet te correleren met zowel de receptieve taalvaardigheid op T1 als de productieve taalvaardigheid van kinderen op T1 ($r(121) = 0,03$, $p = ,715$; $r(121) = -0,04$, $p = ,688$). Daarnaast bleek het taalaanbod van ouders op T1 ook niet te correleren met de receptieve taalvaardigheid op T3 en de productieve taalvaardigheid op T3 ($r(121) = 0,10$, $p = ,292$; $r(121) = 0,17$, $p = ,056$). Ook bij het taalaanbod van ouders op T3 en de receptieve taalvaardigheid op T1 en T3 en de productieve taalvaardigheid op T1 en T3 werden geen significante correlaties gevonden, zoals blijkt uit Tabel 3. Bij het taalaanbod van ouders op T1 en de productieve taalvaardigheid op T3 is wel sprake van een trend ($r(121) = 0,17$, $p = ,056$).

Tabel 3. *Correlaties tussen het taalaanbod van ouders en de receptieve en productieve taalvaardigheid van het kind*

	Taalaanbod T1		Taalaanbod T3	
	Pearson Correlatie	Sig. (2-tailed)	Pearson Correlatie	Sig. (2-tailed)
Receptieve taalvaardigheid T1	0,03	,715	0,09	,353
Productieve taalvaardigheid T1	-0,04	,688	0,01	,931
Receptieve taalvaardigheid T3	0,10	,292	-0,08	,360
Productieve taalvaardigheid T3	0,17	,056	0,02	,815

Wat betreft de correlaties tussen de receptieve taalvaardigheid en de productieve taalvaardigheid zijn de volgende resultaten gevonden. De receptieve taalvaardigheid op T1 bleek gecorreleerd te zijn aan de productieve taalvaardigheid op T1 ($r(121) = 0,59$, $p < 0,01$). Ook op T3 bleken de receptieve en productieve taalvaardigheid te correleren ($r(121) = 0,75$, $p < 0,01$). Zowel de receptieve taalvaardigheid op T1 en de receptieve taalvaardigheid op T3 als de productieve taalvaardigheid op T1 en de productieve taalvaardigheid op T3 vertoonden een trend ($r(121) = 0,16$, $p = 0,079$; $r(121) = 0,17$, $p = 0,065$).

Alle gevonden correlaties tussen het taalaanbod van de ouder en de receptieve en productieve taalvaardigheid van het kind bleken zeer zwak en niet significant te zijn. Met behulp van de Steigers Z-test is beoordeeld in hoeverre de gevonden correlaties significant van elkaar verschillen. De correlatie tussen het taalaanbod op T1 en de receptieve taalvaardigheid op T1 en de correlatie tussen het taalaanbod

op T1 en de productieve taalvaardigheid op T1 bleek niet significant van elkaar te verschillen ($Z_H = 0,85, p = 0,397$). Ook de correlatie tussen het taalaanbod op T1 en de receptieve taalvaardigheid op T3 en de correlatie tussen het taalaanbod op T1 en de productieve taalvaardigheid op T3 bleek niet significant van elkaar te verschillen ($Z_H = -1,10, p = 0,273$). Ten slotte werden ook onder de correlaties van het taalaanbod op T3 en de productieve en receptieve taalvaardigheid op T1 en T3 geen significante verschillen gevonden ($Z_H = 0,97, p = 0,2332; Z_H = -1,55, p = 0,121$).

De invloed van kindermishandeling

Aan de hand van een multiële regressie is er een moderatie-analyse uitgevoerd. Onderzocht werd in hoeverre de aanwezigheid van kindermishandeling invloed heeft op het verband tussen het taalaanbod van ouders en de taalvaardigheid van het kind. Hierbij is opnieuw getoetst binnen een meetmoment en tussen meetmomenten. Binnen de meetmomenten T1 en T3 bleek de verklaarde variantie van het model niet significant ($R^2 = 5,77, F(3,122) = 0,37, p = 0,772; R^2 = 38,08, F(3,122) = 0,53, p = 0,665$). Ook tussen de meetmomenten werd geen significante verklaarde variantie gevonden ($R^2 = 156,18, F(3,122) = 2,25, p = 0,086; R^2 = 11,67, F(3,122) = 0,76, p = 0,517$). Zoals te zien is in Tabel 4 bleken zowel het taalaanbod van de ouders als de aanwezigheid van kindermishandeling geen significante voorspellers van de taalvaardigheid van het kind op zowel T1 als op T3. Ook het moderatie-effect bleek niet significant.

Tabel 4. *Multiële regressieanalyses voor het moderatie-effect van kindermishandeling*

		Taalvaardigheid kind T1			Taalvaardigheid kind T3		
		Beta	t	Sig.	Beta	t	Sig.
Taalaanbod ouder	T1	-0,04	-0,38	,707	0,14	1,51	,135
	T3	0,08	0,78	,437	-0,01	-0,08	,939
Aanwezigheid kindermishandeling	T1	-0,09	-1,01	,316	0,13	1,43	,157
	T3	-0,06	-0,66	,512	0,11	1,16	,251
Taalaanbod * kindermishandeling	T1	0,04	0,40	,687	0,11	1,19	,238
	T3	-0,12	-1,15	,254	0,03	0,24	,809

Discussie

In het huidige onderzoek is onderzocht of mishandeling het verband tussen het taalaanbod van ouders en de receptieve en productieve taalvaardigheden van kinderen modereert. In strijd met eerder onderzoek is uit de resultaten gebleken dat het taalaanbod van ouders niet gecorreleerd is aan de taalvaardigheid van het kind. Hierbij bleek, tegen verwachting in, dat er op zowel het gebied van receptieve taalvaardigheid als op het gebied van productieve taalvaardigheid geen correlatie met het taalaanbod van de ouder bestond. Er werd geen verschil gevonden tussen de productieve en receptieve taalvaardigheid. Ten slotte is er geen moderatie-effect van mishandeling gevonden. Zowel voor de mishandelde groep als de niet-mishandelde groep was er geen verband tussen het taalaanbod van de ouder en de taalvaardigheid van het kind. Het lijkt erop dat het belang van een goed taalaanbod voor mishandelde kinderen en niet-mishandelde kinderen gelijk is.

Dat er geen verschil is gevonden tussen de productieve en receptieve taalvaardigheid kan mogelijk verklaard worden door de gelijktijdige ontwikkeling van de hersengebieden die bij de typen taalvaardigheid een rol spelen (Brauer, Anwander, & Friederici, 2010). Voor de mate van taalvaardigheid is juist de vezelbundel tussen het gebied van Broca en het gebied van Wernicke van belang. Deze zorgt voor informatieoverdracht tussen de twee gebieden. In de kinderleeftijd verschilt deze vezelbundel nog van die van een volwassene (Brauer et al., 2010). De vezelbundel bestaat namelijk uit twee wegen, waarvan één zich al vanaf de geboorte ontwikkelt (Brauer, Anwander, Perani, & Friederici, 2013). De ander is nodig voor het ontwikkelen van complexer taal en ontwikkelt zich pas op latere leeftijd dan de huidige leeftijd van de participanten. Door de gelijktijdige ontwikkeling van de van belang zijnde hersengebieden worden de productieve en receptieve taalvaardigheid even veel of juist even weinig beïnvloed door het taalaanbod van de ouder op een bepaald meetmoment.

Het huidige onderzoeken heeft enkele sterke punten. Er is in dit onderzoek gebruik gemaakt van twee meetinstrumenten die ongevoelig zijn voor interpretatie. Daarom zal er sprake zijn van een hoge interbeoordelaarsbetrouwbaarheid en kunnen de gevonden resultaten met een zekere betrouwbaarheid geïnterpreteerd worden. De peuters en hun moeders uit de niet-mishandelde groep waren tevens goed vergelijkbaar met de peuters en hun moeders uit de mishandelde groep. De gezinnen bezaten dezelfde demografische kenmerken. Dit heeft ervoor gezorgd dat het niet vinden van een moderatie-effect van mishandeling is veroorzaakt door wellicht andere aanwezige verschillen tussen de groepen. Er zou sprake kunnen zijn van selectiebias. Mogelijk willen ouders die zelf vroeger mishandeling hebben meegemaakt minder snel deelnemen dan ouders die dit niet zelf hebben meegemaakt.

Naast de sterke punten van het uitgevoerde onderzoek is er ook sprake van enkele limitaties. Ten eerste was het meetinstrument dat gebruikt is voor het toekennen van een score voor het taalaanbod van de ouder gericht op het aantal verschillende woorden dat de ouder tijdens de LFP-sessie heeft gesproken. Dit is slechts één aspect waarop het taalaanbod van een ouder beoordeeld kan worden. Naast het aantal verschillende woorden dat een ouder gebruikt, zou men ook gebruik kunnen maken van

aspecten als de hoeveelheid gesproken woorden, de gebruikte woordsoorten en/of de moeilijkheid van de gesproken woorden (Vernon-Feagans & Bratsch-Hines, 2013; Baker & Vernon-Feagans, 2015). Deze manier van beoordelen van het taalaanbod gaat ten koste van de validiteit, omdat het aantal verschillende gebruikte woorden wel een aspect van het taalaanbod beoordeeld, maar niet het volledige construct.

Ten tweede was er oorspronkelijk sprake van vier verschillende onderzoeksgroepen die met elkaar vergeleken werden en wel of geen interventie aangeboden kregen. In het huidige onderzoek zijn deze vier groepen op één hoop gegooid voor de correlatieanalyses. De gevonden resultaten tussen meetmomenten zijn daarom mogelijk beïnvloed door de plaatsgevonden interventies. In de interventiegroep heeft tussen T1 en T3 een verandering in het taalaanbod plaatsgevonden, die niet of niet in dezelfde mate heeft plaatsgevonden in de controlegroep. Ten derde zijn er alleen moeders in het onderzoek betrokken, terwijl moeder tegenwoordig niet meer altijd de primaire opvoeder zijn (Chesley, 2011). Ten slotte heeft de vergelijkbaarheid van de verschillende groepen ervoor gezorgd dat het onderzoek niet generaliseerbaar is naar groepen met andere demografische kenmerken, zoals een hoog inkomen.

De gevonden resultaten weergeven het gebrek aan een verband tussen het taalaanbod van ouders en de taalvaardigheid van het kind. Het is zinvol om te onderzoeken welke kind- en/of omgevingsfactoren wel een rol spelen in de taalvaardigheid van een kind. Omdat de in dit onderzoek gevonden resultaten niet op één lijn liggen met de resultaten uit eerdere onderzoeken is het tevens interessant om bij vervolgonderzoek een meta-analyse uit te voeren. Vervolgonderzoek zou zich ook kunnen richten op de primaire opvoeders, losstaand van het feit of dit moeders of vaders zijn. Tenslotte zou onderzocht kunnen worden of er een verband is tussen het taalaanbod van de ouder en de taalvaardigheid van het kind wanneer juist alleen vaders in plaats van moeders in het onderzoek betrokken worden.

Literatuur

- Alink, L., Prevo, M., Van Berkel, S., Linting, M., Klein Velderman, M., & Pannebakker, F. (2018). NPM-2017: Nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen. Geraadpleegd op <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/sociale-wetenschappen/pedagogische-wetenschappen/forensische-gezinspedagogiek-en-jeugdhulpverlening/npm-2017---rapport.pdf>.
- Alink, L., Van IJzendoorn, R., Bakermans-Kranenburg, M., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De tweede nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2010). Geraadpleegd op http://www.leidenattachmentresearchprogram.eu/wordpress/content/npm-2010_samenvatting_screen.pdf.
- Baker, C. E., & Vernon-Feagans, L. (2015). Fathers' language input during shared book activities: Links to children's kindergarten achievement. *Journal of Applied Developmental Psychology, 36*, 53-59. doi:10.1016/j.appdev.2014.11.009.
- Blakemore, S., & Frith, U. (2005). *The learning brain: Lessons for education*. Malden, MA: Blackwell.
- Brauer, J., Anwander, A., & Friederici, A. D. (2010). Neuroanatomical prerequisites for language functions in the maturing brain. *Cerebral Cortex, 21*, 459-466. doi:10.1093/cercor/bhq108.
- Brauer, J., Anwander, A., Perani, D., & Friederici, A. D. (2013). Dorsal and ventral pathways in language development. *Brain & Language, 127*, 289-295. doi:10.1016/j.bandl.2013.03.001.
- Brown, D. W., Anda, R. F., Tiemeier, H., Felitti, V. J., Edwards, V. J., Croft, J. B., & Giles, W. H. (2009). Adverse childhood experiences and the risk of premature mortality. *American Journal of Preventive Medicine, 37*(5), 389-396. doi:10.1016/j.amepre.2009.06.021.
- Chesley, N. (2011). Stay-at-home fathers and breadwinning mothers: Gender, couple dynamics, and social change. *Gender & Society, 25*(5), 642-664. doi:10.1177/0891243211417433.
- Christopoulos, C., Bonvillian, J. D., & Crittenden, P. M. (1988). Maternal language input and child maltreatment. *Infant Mental Health Journal, 9*(4), 272-286.
- Culp, R. E., Watkins, R. V., Lawrence, H., Letts, D., Kelly, D. J., & Rice, M. L. (1991). Maltreated children's language and speech development: abused, neglected, and abused and neglected. *First Language, 11*, 377-389.
- Danese, A., & Tan, M. (2014). Childhood maltreatment and obesity: systematics review and meta-analysis. *Molecular Psychiatry, 19*, 544-554. doi:10.1038/mp.2013.54.

- Fitch, W. T., Hauser, M. D., & Chomsky, N. (2005). The evolution of the language faculty: Clarifications and implications. *Cognition*, *97*(2), 179-210. doi:10.1016/j.cognition.2005.02.005.
- Fox, L., Long, S. H., & Langlois, A. (1988). Patterns of language comprehension deficit in abused and neglected children. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, *53*, 239-244.
- Glaser, D. (2014). The effects of child maltreatment on the developing brain. *Medico-Legal Journal*, *82*(3), 97-111. doi:10.1177/0025817214540395.
- Hauser-Cram, P., Nugent, J. K., Thies, K. M., & Travers, J. F. (2014). *Development of children and adolescents*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Herrenkohl, T. I., Hong, S., Klika, J. B., Herrenkohl, R. C., & Russo, M. J. (2013). Developmental impacts of child abuse and neglect related to adult mental health, substance use, and physical health. *Journal of Family Violence*, *28*(2), 191-199. doi:10.1007/s10896-012-9474-9.
- Hoff-Ginsberg, E., & Shatz, M. (1982). Linguistic input and the child's acquisition of language. *Psychological Bulletin*, *92*(1), 3-26.
- Keegstra, A. L., Post, W. J., & Goorhuis-Brouwer, S. M. (2010). Behavioural problems in young children with language problem. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, *74*, 637-641. doi:10.1016/j.ijporl.2010.03.009.
- Kuhl, P. K. (2004). Early language acquisition: Cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience*, *5*(11), 831-841. doi:10.1038/nrn1533.
- Lum, J. A. G., Powell, M., & Snow, P. C. (2018). The influence of maltreatment history and out-of-home-care on children's language and social skills. *Child Abuse & Neglect*, *76*, 65-74. doi:10.1016/j.chiabu.2017.10.008.
- Lum, J. A. G., Powell, M., Timms, L., & Snow, P. C. (2015). A meta-analysis of cross-sectional studies investigating language in maltreated children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, *58*, 961-976. doi:10.1044/2015_JSLHR-L-14-0056.
- Lundervold, A. J., Posserud, M., Sørensen, L., & Gillberg, C. (2008). Intellectual function in children with teacher reported language problems. *Scandinavian Journal of Psychology*, *49*, 187-193. doi:10.1111/j.1467-9450.2007.00622.x.
- Nellis, L., & Gridley, B. E. (1994). Review of the Bayley scales of infant development – second edition. *Journal of School Psychology*, *32*(2), 201-209. doi:10.1016/0022-4405(94)90011-6.

- Nemeroff, C. B. (2004). Neurobiological consequences of childhood trauma. *Journal of Clinical Psychiatry*, 65(suppl1), 18-28.
- Parsons, S., Schoon, I., Rush, R., & Law, J. (2011). Long-term outcomes for children with early language problems: Beating the odds. *Children & Society*, 25, 202-214. doi:10.1111/j.1099-0860.2009.00274.x.
- Pereira, S. M. P., Li, L., & Power, C. (2017). Child maltreatment and adult living standards at 50 years. *Pediatrics*, 139(1), 1-10. doi:10.1542/peds.2016-1595.
- Roberts, M. Y., & Kaiser, A.P. (2011). The effectiveness of parent-implemented language interventions: A meta-analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 20(3), 180-199. doi:10.1044/1058-0360(2011/10-0055).
- Teicher, M. H., Andersen, S. L., Polcari, A., Anderson, C. M., Navalta, C. P., & Kim, D. M. (2003). The neurobiological consequences of early stress and childhood maltreatment. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 27, 33-44. doi:10.1016/S0149-7634(03)00007-1.
- Tomasello, M. (2006). Acquiring linguistic constructions. In W. Damon & R. M. Lerner (Series Eds.) & D. Kuhn & R. S. Siegler (Vol. Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 2. Cognition, perception, and language* (6th ed., pp. 255-298). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Vachon, D. D., Krueger, R. F., Rogosch, F. A., & Cicchetti, D. (2015). Assessment of the harmful psychiatric and behavioural effects of different forms of child maltreatment. *JAMA Psychiatry*, 72, 1135-1142. doi:10.1001/jamapsychiatry.2015.1792.
- Vernon-Feagans, L., & Bratsch-Hines, M. E. (2013). Caregiver-child verbal interactions in child care: A buffer against poor language outcomes when maternal language input is less. *Early Childhood Research Quarterly*, 28, 858-873. doi:10.1016/j.ecresq.2013.08.002.
- Wang, M. V., Aarø, L. E., & Ystrom, E. (2018). Language delay and externalizing problems in preschool age: A prospective cohort study. *Journal of Abnormal Child Psychology*. Advance online publication. doi:10.1007/s10802-017-0391-5.
- Wet Jw (2014, 1 maart). Geraadpleegd op 25 augustus 2018, van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/>